

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Ioan. Petri Maffei, Bergomatis, E Societate Iesv,
Historiarvm Indicarvm Libri XVI.**

Maffei, Giovanni Pietro

Antverpiae, 1605

Historiarvm Indicarvm Liber Quartvs-Decimvs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-11473

Jacobum Bermudium Castellanicum. Hisce, ac venturis deinceps fratribus, templum cœnobiumque Goę magno rei Christianę bono & urbis ornamento conditum est.

LIBRI TERTII DECIMI FINIS.

HISTORIARVM

INDICARVM

LIBER QVARTVS DECIMVS.

SVB idem tempus, quo hæc in India gerebatur, in ultimas quoque terras porta præter spem & expectationem ingens Euangelio paruit. Angerus erat in Iapone quidam, maritimo in oppido Cangoxima honesto loco natus, regni quod Saxumam appellant. Is, contracta cum Lusitanis inſitoribus amicitia, de religionis Christianę mysteriis, ac simul de Xaverii sacerdotis vita rebusque, quas gereret, multa ex iis in familiari sermone percepit. inde paulatim & veritatis & Xaverii tanto studio est captus, ut ad eum inquirendum, vasto & ignoto sese mari absque vlla dubitatione crediderit. profectus ducibus Lusitanis iisdem, post varios errores atque discrimina, Malacæ Xaveriũ (qui è Molucis Indiam reprens eadem in vrbe substiterat) summa sua cum animi voluptate convenit. atque ut pater item de Iaponiis mira quædam audierat, aduenarum congressu & aspectu valde lætatus, crebris deinde colloquiis varia ex iisdem sciscitari non destitit. percommodè ad singula respondebant: minimeque vulgaris inesse cunctis, ac præsertim Angero, tum indoles tum humanitas visa, ergo Xaverius, ut primum Indica negotia transegiſſet, Iaponios (quod iam antè cogitarat) omnino adire cõstituit. Interea, quod Parauana & finitimæ Indorum Ecclesiæ erant illi ex itinere inspiciendæ, Angerum Goam via breuiore præmisit. Ioannem Beiram, Nannum Riberium, Nicolaum Nonnium socios Molucas petere iussit. Malacensis catechismi, quæ negligi aut remitti

nolebat, munus Vincētio Viegæ externo sacerdoti egregiè probe concedidit. Mox ipse perquā difficili ac periculosa navigatione Cocinum delatus, inde ad Cori promontorium Piscariosque traiecit fines; ac suis, qui in ea regione curabant, Antonium Criminellem communi consensu præposuit: neophytos ad perseverantiam adhortatus est, oratoria recognovit, nec lenibus denuo signis atque miraculis Christianæ fidei veritatem ostendit. morbos depulit: demonia exegit: mortuos quin etiam reuocasse perhibetur; quod tamen ut postea fateretur ipse, quamquā grauissimorum hominum prece fatigatus, adduci non potuit. Hisce aliisque in ora Piscaria gestis rebus, ad urbem Goam summa civium gratulatione peruenit, paulo antequam Prætor Castrius è vita discederet. huic animæ agenti (ut supra significatum est) affuit. Angerum vna cum famulis probè institutum, sacro intinxit latice, ac Paulum appellauit. famulorum alter Ioannes, alter Antonius nominati. ea messis Iaponicæ fuere libamina. simul è sociis alios aliò: Alphonsū Cyprianum genere Castellanum, in Diui Thomæ Colonia, Gasparè Berzeum, ortum in Belgis, Armuziam destinauit. Goani collegij ac seminarij domesticæ disciplinæ consuluit. Indica suorum domicilia, dum abesse, Paulo Camerti cuncta subiecit. Interim verò, Iaponicam ad expeditionem, instante iā die, se ipse diligenter parabat. is vbi percrebuit rumor, priorum greges ad illum protinus lacrymabundi conueniunt. monēt, obsecrant, obtestantur, ne semet vitro tam ancipitem ac periculosam in aleam det; neu publicam re, quæ ipsius vel in primis nitatur capite, eiusmodi consiliis tantum in discrimen adducat. Sanè quàm multa erant, quæ quamlibet animosum hominē ac fortem absterrent à tali itinere possent. primū ipsa longinquitas. quippe leucas amplius mille trecentas distat à Goanis finibus terra Iaponia. dein, multis in regionibus, ac præsertim circa Somatrā ac Sinas, mare a piratis infestum, itēque a Sinarum prædiis, quæ sæpenumero in peregrinos omnes nullo discrimine tanquam in hostes inuadunt. idque tum erat extimescendum magis, quòd Sinas inter & Lusitanos nondum essent planè reconciliata commercia, neque locus foret Sinarum vllus, quò Lusitanis ad contrahendum apertè descendere, aut vbi tutò commorari liceret. memorabantur etiam variis locis insidiola vada syrtēque, nondum ad plenum iis cursibus exploratis. itēque Eoi pelaginata, quod sæuū, & vastū, & vorticosū, totas haud raro naues absorbet; & super hæc, præcipuus nautarum terror, cæphias typhon; sœtus in ea vel maxime plaga furere; & in ipsa cum oneribus vectoribusque nauigia in asperum

sæpe litus ac saxa torquere. Cùm hæc & alia multa ad timorem proponerentur, satisque mirari se posse amici negarent, cur tanto rerum usu, tali sapientia vir, tantis periculis objiceret sponte sese, relictaque in vicino segete, cuius ipsemet sementem fecisset; tam longinqua, tam operosa, tam incerti prouentus noualia peteret; Ast ego (inquit ille) satis mirari non possum, cur infinitam Dei vim pariter & clementiam quotidianis præconiis celebrare soliti, eidem nunc potentæ ac bonitati, meo potissimum in capite, diffidatis. Anne vos præterit, qui rerum omnium arbiter sit, huic animata æquè atque inanimata prorsus ad nutum omnia deseruire? Festis haud semel vnda, quæ se se Domini ac famulorum postea gressibus, muta- ra illico natura, calcandam exhibuit. Testes venti ac procellæ, quæ perfusis ultimi exitij horrore discipulis, vno Christi imperio conciderunt. Testis inclytus ille Iob, in quem nihil omnino, nisi ex Domini voluntate, malo dæmoni licuisse comperimus. Testis denique (ne in te aperta sim fusior) veritas ipsa, quæ capitis nostri capillos omnes numeratos esse, ac ne vnum quidem ex iis periturum, disertis verbis affirmat. ergo, sicuti Regum ducumve internuntij ac præcones, regis duntaxat insignibus freti, per media castra, per instructas armatorum phalangas ac tormenta disposita, vadunt securi & inermes; ita, diuinarum legum interpretes, gentiumque doctores, vna summi Regis tutela ac maiestate subnixi, per varia terrarumque pericula, atque ad eum per intentas vndique machinas ac mucrones, quocumque res postularit, intrepidi atque alacres penetrare non dubitant. At enim isti ipsi quos narras, in latrones incidunt, laniantur à feris, naufragia faciunt: variis implicantur morbis; æstu, frigore, fame, siti, rerum omnium egestate laborant; circumveniuntur conscuatorum insidiis, factionibus opprimuntur, tyrannorum iussu omnibus suppliciis exeruciati mactantur. Concedo, & quidem hisce itineribus olim Apostoli ac martyres ad sempiternam gloriam peruenierunt. Sed idem contendo; hæc omnia ad illorum vel probandam fidem, vel constantiam illustranda; Diuina tantum dispensatione permitti. Nam alioqui refertæ historię sunt exemplis eorum, quibus esurientibus angeli ministrarint cibos, quorum leuanda siti, purissimi subitò fontes è terra emicuerint; quibus, posita extemplo sauitia, flatu ac tempestates obsecundarint; quos voracissimæ & in alios ferocissimæ belluæ propalam blandiendo permulserint; quos vel exquisitissima licitorum carnificumque tormenta nil læserint; queis ferrum, equulei virgæ, rotæ, flammæ pepercerint. Atque in eiusmodi certaminibus ta- meritum non semper explorata victoria est, multi que ac magni sæpe

conatus in irritum cadunt; tamen diuinæ gloriæ & hominum fa-
 luti feruentē, fidenter omnia tentare, moliri, experiri par est. Ita-
 ne verò? ad leuissimam incertamque prædā, per densas acies, mi-
 cantes gladios, & volitantia tela cæco impetu ruct miles; inanes
 honorum titulos, & speciosa vocabula, nihil aut modicum dura-
 tura, ambitiosus per summam indignitatem atque miseriam, quo-
 tidianis obsequiis, adulatione seruili, valetudinis damno, patri-
 monij profusione captabit; sordidarum mercium causa, quæque
 dumtaxat corpori seruiunt & vetustate facillimè corrumpuntur,
 institor ac nauicularius, terra vnde ortum habet relicta, veluti
 ruptis naturæ scæderibus, ventorum ac maris irâ sese permittet;
 obiectusque fluctibus ac piratis, ignotum orbem, peregrinatum a-
 uium instar, ignota semper littora pererrabit; nos, propagandæ re-
 ligionis, amplificandi Christiani nominis, omnipotentis Dei de-
 merendi, seruandi humani generis gratia; inopiam, arumpas, in-
 commodas, mortem denique recusabimus? præsertim cum illorum
 temporarios labores, ab improba plerūque cupiditate profectos,
 mortemque vnam, altera sæpe mors, & sempiterni labores, æque
 infiniti cruciatus excipiant; nostram industriam operamque, si in
 officio ac fide ad extremum vsque perstemus, beatissima æternitas,
 immortales coronæ, immensa præmia maneant. nihil ergo sic ra-
 ti, quo nostra de Deo deque hominibus benemerendi studia retar-
 dentur. Nam quod Goanæ Ecclesiæ, viciniq; huiusce tractus, ab-
 sente me, solitudinem pertimescitis; agnosco pietatem vestram, sed
 ne in hanc messem operæ desint, satis à me, vt in tanta nostrorum
 paucitate, prouisum est. Paulum Camertem eximia caritate vitæ,
 Goano collegio; Antonium Criminales, insigni virtute pastorem,
 Ecclesiæ Parauanæ cum idoneis adiutoribus vtrumque præfecimus.
 Ad hæc, episcopum habetis in vrbe vigilantissimum; Franciscanos
 Dominicanosque fratres, vestri amantissimos, cupidissimosque:
 præter hosce, alij quoque subinde sacerdotes è Lusitania su-
 peruenient. Vltimis, vltimis, inquam, nationibus, ad quas lati sa-
 lutis nuntij, nullo vnquam tempore allati sunt, rectus ad vitam æ-
 ternam callis tandem aliquando monstrandus, ac terribis de-
 montum seruitute miserandum in modum oppressis, Christianæ
 libertatis cominus attollenda vexilla. Neque enim pro Lusitanis
 tantum, aut Canarinis, aut Parauis, sed pro vniuerso hominū ge-
 nere, quotquot vbique sunt, fuere, futuri sunt, redemptor idera
 & conditor IESVS vitam ac sanguinem in cruce profudit. qui-
 bus miserrima captiuitate detentis, cum in idipsum a præpotenti
 Deo vocatus detestatusque sis, non omni ratione consuluisse,
 neque

neque per inuia quamuis & aspera sacrum Euangelium pertu-
 lisse, extremæ non modò ignauitæ, sed etiam perfiditæ crimen esse
 quis ambigat? Proinde facessant querelæ, absint complorationes,
 singultus ac suspiria fileant. quin potiùs, vti Christianos & Dei
 hominumque amantes decet, meam hanc expeditionem, faustis,
 vr ita dicam, ominibus & studio incensis apud Deum suffragatio-
 nibus prosequimini. Hisce dictis leuato vtcunque mœrore, cõscē-
 dit nauim Aprili mense, anno post Christum natam M D X L I X.
 Comites habuit è societate Cosmum Turrianum & Ioannem Fer-
 nandum Hispanos: de externis, Paulum famulosque Iaponios. Co-
 cinum ab Goa primùm, inde Malacã exeunte Maro venere. Hic pa-
 tri, quò intederat pergere cupiẽti, nauis Lusitanorũ nulla sese ob-
 tulit. Iuncus erat Sinaru in Malacẽsi portu, & quidem piratica in-
 famis, vulgo latronis iuncũ appellabãt. Cum hoc ipso latrone Xa-
 uerius (tanta inerat eius menti fiducia diuinæ tutelæ, tantus ardor
 liberandi ab dæmonum seruitute Iaponios) certa mercede pacisci-
 tur, vti relictis ad Iuã Sinis, ipsum & comites in Iaponem extẽplo
 perducatur soluere viij. Kal. Iulias ipso D. Ioannis Baptistæ die nata-
 li. Post multa nauigationis incommoda, & nauarum fraudes, Can-
 goximam, Angeri, vti dictum est, patriam, attingere xvij. Kal. Septẽ-
 bris, qui dies Assumptæ in cælum Deiparę Virgini sacer est. Xaue-
 rius a Pauli propinquis atque domesticis amanter exceptus, vix-
 dum recreatis à maritima iactatione comitibus, ad Christianam
 rem animum adiecit. linguæ primùm Iaponicæ rudimentis ad in-
 stat pueruli summo studio ac sedulitate institit operam dare. in
 præcipuis dein fidei Christianæ capitibus conuertendis, quamquã
 enixè adiuuante Paulo, tamen ob rei difficultatem, & mysteriorum
 altitudinem, & linguarum inscitiam, complures dies ingenti labo-
 re miserique defudatum est. postremò, iis in codicem vtcunque
 relatis, ex eo codice Xauerius balbutire ad populũ vnã cum so-
 ciis cepit, magni extẽplo concursus ad eos facti. atque, vt pro-
 cacia & acuta sunt Iaponiorum ingenia, riderẽ alii soloccos bar-
 bariẽmque; alii, quid ea lectione significaretur, ambigere; alii
 peregrinum habitum cultumque demirari: alii etiam, communis
 consuetudinis ac morum ignaros, probris & cauillis petulanter in-
 cessere. nec deerant, qui eiusmodi ludibria detestati, miseraren-
 tur innoxios; nec spernendum vti que genus hominum inter-
 pretarentur esse, qui tam remotis è regionibus, docendi tantum
 gratia, periculo maximo, nulla mercede venissent. Xauerius in-
 terea sociique nihil de studio & contentione remittere, adhæc, nor-
 mam eam tenere viuendi, tamque illustria sobrietatis, patientiæ,
 mansue-

mansuetudinis, omniumque virtutum exempla præbere; uti veram ac salutarem doctrinam afferre se factis moribusque, multo magis quam dictis aut scriptis, ostenderent. Inde haud leuiter commoueri ciuitas capta; nostrisque non ad magistratus modò, sed etiam ad Regem, qui tum extra oppidum agebat, Paulo præsertim adnitere, facile patuit aditus. Commercium is Lusitanorum auidè iadudum expetebat, quos ad vicina emporia cum pretiosis oneribus comicare didicerat. apud eos, quòd plurimum gratiæ & auctoritate Xauerium valere Paulus & famuli testarentur, valde sese illi comem & humanum initio præbuit. quin etiam prolatam à Paulo, Christi & sanctissimæ Virginis matris imaginem veneratus, id ipsum fieri ab omnibus, qui aderant, imperauit: ac prædicandi Euanglii, & baptizandæ ritu Christiano gentis potestatem haud grauè concessit, eaque de re, publica edicta proposuit. Ac Bonzii etiam, (quo de hominum genere supra demonstratum est) superstitionum Iaponicarum antistites, vel nouitatis gratiæ capti, vel sui opibus ac maiestate confisi: cum nihil ab ignotis præsertim exterminisque sibi metuerent, fauere tum quidem Xauerio videbantur. ergo Christiana paulatim sacra in urbem inducta. Pauli primùm vxor & filia, tum propinqui & amici complures, eodem Paulo dies noctesque hortante, monente, docente, ad baptismum adducti. hosce deinceps alii subsequuti, quibus ad virtutem ac pietatem excolendis, operam Xauerius in primis impendebat assiduam. Decretum erat illi, simulatque aliquem eius linguæ usum nactus foret, Iaponis caput Meacum adire, & quo expeditior ad cæteros prædicatio esset, Regi primùm ipsi vel Imperatori, quem vniuerso Iaponi præesse audierat, Euangelium afferre: sed Regis præcipuè Cangoximani promissis ac precibus, & oblata rei læne getendæ spe, diutius quam cogitârat in eadem vrbe detentus est. Inter hæc, negotiatores Lusitani cum mercibus Firandum regni Figensis appulerant. id vbi Cangoximæ cognitum est, periniquo tulit animo Rex, vicinos dynastas insperatis augeri opibus, at se diuturna lucri aduentitii expectatione frustrari. ex eo tempore sensim auersari Xauerium cepit, & ab ipsius doctrina præceptisque refugere. Bonzii quoque, posteaquam Christianis institutis vitia sua reprehendi, Euangelii luce mendacia prodi, sanctissimis decretis conuelli nefaria dogmata, denique discipulos & sectatores ab se auocari animaduertent, immutata subito voluntate, Xauerium execrati, fictis criminibus ipsum & socios in inuidiam adducere, publicè priuatimque maledictis lacerare atque proscindere, offensum iam Regis animum nouis in dies facibus instigare. neque ab incepto destiterunt.

destitère; quoad reuocato priore edicto, rursus pœna capitali sanc-
 titum est, nè quis omnino, relictis patriis auitisque noua & pere-
 grina sacra susciperet. Xauerius, æquitate animi ac summissione
 furentes lenire nèquicquam conatus, multa que & graua perpessus
 incommoda, Meacum, quò pridè intrèderat, abire decreuit. Chri-
 stianorum nùmerus in vrbe Cangoxima ad centum ferme perue-
 herat. Paruulum eum gregem Paulo cõmendat. ipse, vertente
 anno, mœrentibus lugentibusq; neophytis, & gratias immortales
 agentibus optimò patri, Firandum ad Lusitanos cum Cosmo Tur-
 riano & Ioanne Fernando progreditur. ibi verò, cùm à Lusitanis
 ipsi ingenti gratulatiõne, itum in eorum gratiam ab regulo per-
 honorificè acceptus est; &, quod optabat vnum, illico facta legis
 Euangelicæ promulgandæ potestas. iam linguæ paulo maiorem
 notitiam houil præcones erant nacti. ergo, partim dicendo, partim
 aliis aliisque, prout res postulabat, petiochis è codice recitandis, &
 super hæc, in oculis omnium innocenter & castè viuendo; plures
 paucis diebus Firandi, quàm toto anno Cangoximæ ad Christum
 adiuuere. iis Cosmi Turriani curæ fideique concreditis, Xauerius
 cum Fernando Meacũ petens; circa Octobris initium, sæuiente iam
 hyeme, Amangutium, leucas ferè centum à Firando, processit. ea-
 rum erat vrbs perãpla, (nam aliquoties dein ferro & flammis euer-
 sa est) in Iaponis ferme vmbilicò sita, ac Regem habebat longè la-
 tèque imperantem. Ad eum Xaueritis accitus Fernando comite ac-
 celsit. ille de vno cœli terreq; eonditore, de lapsu Angelorum ho-
 minumque, de redemptore generis humani **IESV CHRISTO**
 Dei fillo, de sempiternis pœnis ac præmiis; ex eo quem dixi libro
 multa expromenti Fernando, vnitis horæ spatio mirum in modum
 attentas aures præbuit: dein, vt sine honore, ita sine injuria vtrun-
 que dimisit. eadem ferme nostri quotidie bis ad circumfusam mul-
 titudinem per vicos & compita prædicabant, obsoleto ac peregrini-
 no vestitu, nulla portipa vel apparatu verborum. Nihil initio tam
 nouum aut absurdum ad Amangutianorum aures oculosque acci-
 dere potuit. ergo, non plebis tantum infanæ; sed etiam nobilium
 infesto clamore sibilisque & cachinnis explosi, & omni petulantia
 genere vexati sunt nullo prorsus operæ pretio. Hæc per eos dies A-
 mangutii gesta. Meacum inde abeuntes, duorum ferè mēsum iter
 excepit difficile & asperum, à latronibus atque piratis inessum; ni-
 ue gelisque, siluis ac saltibus; ad hæc, interueniente pelago vel æ-
 stuariis impeditum. Id iter ingressi humano præsidio nullo, diffici-
 le dictu est quàm graua, quã acerba ignotis regionibus terra ma-
 iorque pertulerint, pedites ambulabāt, & quidem in humeros elata
 sarcinula.

farcinula. in manicas oryzae semitostae indiderant bolos, (aucto-
 vulgus appellat) eo cibo famem aqua profuente sitim leuabant.
 gnari viarum, & simul quo latronum insidias effugerent, indigent
 equites citato gradu, nunquam talari deposita veste, persequen-
 tur excalceati, quod eo anni tempore torrentes amnesque occur-
 rerent vado superandi non pauci. itaque partim antecedentium
 festinatione, partim etiam assidua farcinæ veſtatione laſſi, ad
 hæc lubrica plerumque via incerto ac fallente vestigio corruerant,
 pedibus interim glaciei & algoris iniuria miserandum in modum
 intumescens: ac noctu demum imbre perfusi, fante & algore
 confecti, sicubi tecto saltem agresti reciperentur, alia hospitalitate
 nulla, præclarè videlicet secum agi putabant. Nam in pagis qui-
 dem & oppidis, præter cætera vulgi ludibria, interdum etiam la-
 pidibus petebantur. at ubi transmittendum esset mare, vix arque
 ægre tandem in naues admissi, pecudum instar in ipsam panem fer-
 tinam detrudi consueuerant. Per eiusmodi vexationes, atque mi-
 serias cum ad urbem denique Meacum sospites haud sine miracu-
 lo peruenissent; minimè idoneum sationi Euangelicæ tempus, cum
 cta bello flagrantia, surdas ad salutaria monita & obstructas in-
 colarum aures offendunt. Ad ipsum verò Imperatorem, quam-
 quam adhibita diligentia conatuque, adspirare non licuit. ergo,
 terræ natura gentisque moribus in præsentia utcumque exploratis,
 per easdem difficultates, iisdem itineribus, eodem ferme spatio
 temporis, Amangutium reuertuntur. ibi, quod se se haud iniquum
 illis antè præbuerat Rex, certum erat fixumque Xaverio, ter-
 ram eam rursus omni arte moliri, curaque & labore, quoad e-
 ius fieri posset, sterilitatem soli maciemque peruincere. & quo-
 niam experiendo cognorat, Iaponios, Bonziorum sacro & ostenta-
 tioni assuetos, plurimum externa moueri specie, & animi bona fer-
 me corporis habitu cultuque metiri; ad eorum mores, quantum
 sine peccato liceret, in præsentia conformare se se; & Christi causa
 non nihil ad illorum salutem extrinsecus mutuari in animum in-
 duxit. ergo, priusquam ad opus aggredieretur, Firandum accurrit.
 ibi, Lusitani Regis impensa videlicet, augustioribus vestimentis
 induitur, commendatitias ad Iaponios Reges litteras, quas ab In-
 dia Prætoris & Goano Episcopo sibi traditas, interim ibi relinque-
 rat, sumit, nec non à Malacensi Præfecto munera Iaponiis antea
 tempus ignota. In iis erat Lusitana vestis vinuque pranobile, mu-
 fica sambuca, & horologium ex iis, quæ inæquali ponderum exa-
 mine, plurimumque rotarum denticulis inter sese implicatis, læto mo-
 tu ac perpetuo, temporum interualla distinguunt: quam *Europa*
solera

solertiae machinam gentes illae sine fine mirantur. Hisce rebus in iumenta impositis, ipse, praeter Ioannem Fernandum duobus tribuive Japoniis comiratus, Amangutium redit: litteras & munera offert Regi: quibus ille magnopere delectatus, ac simul comitum numero admonitus, & noui habitus dignitate; caput cum consilia-riis contulit, iisdemque approbantibus, maiore deinceps in honore Xauerium habuit. ac primum, auri argenti que non leui pondere munificentiam aduenae remunerari contendit: quae cum Xauerius obfirmato consilio euncta reiecisset; altitudinem animi suspiciens Rex, vacuas Bonziorum aedes illi ad habitandum adsignat; dein publica per vicos edicta proponit, placere sibi, non Amangutii modo, verum etiam omnibus suae dititionis finibus regnisque, vnius Dei legem ac religionem declarari palam; eamque cuiuslibet amplecti liberum esse: legis eius ac religionis interpretes nulla ratione legdi vel impediri. sub haec, Euangelici praecones ad instituta munia quam acerrimo studio resulere sese. interdum, in arcibus triuivisque conciones habebant; noctu, confluentibus ad se omnium ordinum, etatum, sexus vtriusque mortalibus; aures ac responsa praebant. erat autem tanta frequentia celebritasque, vti caeterum quaedam ipse non caperent: alii, quae in publico inaudissent, priuatim ac per otium auere nosse: alii etiam, animi causa, incomptam ac rudem peregrinorum atque hospitem irritare linguam, & cum effuso adstantium cachinno de industria disputationem extrahere. alii denique variis interrogationibus etiam atque etiam fatigare doctores novos. Huic tantae curiositati cum ab Dei seruis, partim ex veteri historia, partim e physica ratione, partim e Theologorum decretis atque responsis identidem satisfaceret; illi, voluptatum illecebris irretiti videlicet, in stultitiae tenebris & caeno flagitiorum nihilominus haerebant. neque tamen idcirco Xauerius despondere animum, quin potius omnem in partem versare semet, ceptisque acriter ac perseveranter instare. Cum aliquot iam menses crudum aridumque nouale tractasset, ac, nullodum fructu, diuini verbi semina proiecisset, tandem e proscisso ac sepius iterato solo Christianae fidei germen emicuit. Germenis eius origo fuit eiusmodi: Concionanti, vt solebat, in publica via Fernando, praeteriens e plebe nescio quis, attracta praepingui saliu, repente in mediam inspuit faciem. ille, sine perturbatione vlla sputum linteolo abstergit: ac ne verbo quidem reddito, ceptam orationem eodem prorsus tenore vultuque prosequitur. id contemplatus ex auditoribus quidam haud imperitus rerum estimator (ex quo facile intelligas, ad permouendas ad virtutem animos, facta dictis quanto antecel-

antecellant) cepit cogitare apud se; profectò nobilissimùm aetate aded diuinum philosophiæ genus esse; quod homines ad tantam æquitatem animi constantiamque perduceret. dimissa dein concione, domum ad Fernandum venit; præcipua Christianæ fidei capita legesq; probè cognoscit: postremò, certis præcationibus, Moysesque decalogo; ac symbolo Apostolorum è catechismi formula memoriter haustis, Amangutianorum omnium primus, antea vitæ detestatus peccata, sacro fonte renascitur. Hunc alii deinceps diuino impulsu imitati, quorum ad quingentos breui pertinet numerus; & quidem ita in proposito firmi stabilisque, vti per varias deinde clades & bellica infortunia, & nefarias Bonziorum conspirationes, magistris ac pastoribus haud semel orbat, suis tamen ipsi moribus ac vitæ ratione, Christianam fidem & disciplinam in hoc vsque tempus religiosè coluerint. inter quæ circumactò iam anno Lusitanorum alia nauis portum Bungi tenuerat, quo nomine regnum Amangutio distat leucas circiter quadraginta. ab his de statum rerum Indicarum Xauerius cum litteras accepisset, cum alias ob causas eam sibi prouinciam repetendam existimabat; tum verò, ut rursus, inde quocumque opus foret, supplementum è noua copia mitteret. simul, quoniam apud omnes circa nationes magnum nomen Sinarum, magnam auctoritatem compererat esse; primo quoque tempore Sinas ipsos Euangelii gratia adire cogitabat, haud absurda ratione coniectans, si gentem illam Christo lucratus foret, eius lucri accessione facili negotio postmodum vniuersos fore Iaponios. Hæc eo moliente, ceteri quoque dispersi per Indiam socii minimè segniter in suo quisque munere versabantur. Egregia in primis fuit opera Gasparis Berzei, quem Armuziam à Goa profectum, paulo antè docuimus. Is in Zelandia, seu Martiacis Belgici Oceani populis, oppido Goufa, Francisco & Agnete parentibus, obscuro natus loco, à primis pueritiæ rudimentis Louanium ad studia grauiora se contulit. Inde per varios casus cum in Lusitaniam deuenisset, in societatem adscitus, ac diu multumque probatus, in expeditionem Indicam vnà cum aliis octo deligitur. Conimbriga profectus Olisponem anno seculi huius quadragesimo octauo natem Ioannis Mendozæ conscendit. socii adiuncti quatuor: totidem cum Antonio Gomezio in aliam nauem impositi. Ac primum omnium, à nauarcho eblanditus est Gaspar, uti quotidie publicè tum ad plebem erudiendam catechismum exerceri, tum ad propitiandum cœleste nūmen catholico ritu litanias adhiberi permitteret. Mox ad vitia tollenda corrigendosque hominum mores paulatim aggressus est: rem in primis arduam at-

que difficilē. præter naualem quippe turbam, colluuiemque seruillem, epibatæ circiter quadringenti numerabantur, plerique scortis, aleæ, rixis, calūniis aduersi. Ad horum sanāda ingenia, Gaspar, exemplo prius quam verbo opus esse ratus, cunctis, vti equum erat, ad omnem virtutem & caritatem præluere perrexit. Neque sanè ampla defuit illi de Deo pariter ac de hominibus benemerēdi materies. primū socii eius è maritima iactatione & nausea in morbum incidere. iis dum accuratè ministrat, & propalam coqui munera fungitur, ita despicibilis initio visus, vti paranti ad focum cibos ac fatigenti, procaces circū pueri, præter cæteras contumelias, appositam quoque ollā aut furto subducerent, aut per lasciviā frangerent: quidam etiam ab innocente vix colaphos pugnosque absterent. perspecta dein patientia & grauitate viri, paulatim contemptus in verecundiam vertit: nec desuere, qui laboranti, per se perque suos, opportunè succurrerent. simul etiam sociis melius caput esse. operam ergo iis adiutoribus, ad verbum Dei prædicandum, prohibenda flagitia, curandos ægros, veterē iam societatis instituto, conuertit. ex quo, mirum dictū, quanta quā breui omnium vitæ mutatio consequuta sit. bene moratam institutamque familiam, non promiscuam seruorum, nautarum, militum, institutorum turbam, contineri marino illico domicilio diceres. Primus ferme Præfectus Mendoza, Gasparis consuetudine & admiratione se se collegit: piisque priuatim exercitationibus ab eodem excultus, vltro deinde cum aliis quoque opportuna de Christo deque cœlestibus rebus habere colloquia, suos primū familiares, tum cæteros in officio continere; egenos & imbecilles quotidianis eleēmosynis alere. Præfecti virtutem ac beneficētiā reliqui deinceps pro sua parte imitati: vnus etiā haud infimè sortis negotiator, Christianæ caritatis pulchritudine ac specie captus, contempta rerum humanarum inconstantia & vanitate, sese ad Gasparis ductū ac vitæ rationes applicuit. inter eiusmodi occupationes Guineæ malacia primū, dein fauissimis procellis duabus circa Bonæ Spei promontorium superatis, nemine (quod perrarum est) tantis incommodis tantaque morborum lue prorsus amisso, ad Mosambicum nauis appellitur. Ibi optatissima dierum quindecim capta quies, terrestribus etiam diuersorū è maritima iactatione refecti plerique. Gaspari tantum ac sociis, de aliorum magis quā de sua incolumitate sollicitis, integratus labor. lauta illis inquilinorum hospitia minimè deerant; ac multi, vt iis ad valetudinem tuendam vterentur, instabant; sed Gaspar, Xauerii emulato egregius, deportatis in publicum nosocomium ægrotis, eodem ipse quoque succes-

fit: ac refouendis eorum corporibus animisque, (cùm ad centum viginti decumberent) pari cura ac diligentia totum sese rursus impendit. Per id ipsum tēpus alia eiusdē classis naui, fratres Domini. cani duo Mosambicū delati. horū quoque, in eo valetudinario, magna cum omnī approbatione caritas ac virtus enituit. Goam deinde peruectum. Ibi Gaspar, nouo impetu capto, in omnes partes Christianæ adiuuanda rei animū ac vires intendit. variis quotidie locis ad multitudinē, in ipso Prætorio ad selectā nobilitate, procerēsq; verba faciebat: quanto cum fructu motuq̄ue, è noua emēdatione morum, è voluntariis diuitum ac delicatorum pennis, è plurima peccatorum confessione, è frequenti restitutione pecuniarum apparuit. disputationes etiam de religione cum Brachmanis habebat interdum. Ex iis primarius quidam sæpe conuictus, denique cum vxore & sororis filio baptismum expetiit. Is baptismus octo ipsos dies tinnitu festo, symphonia, choreis, ingenti omnium ordinum studio celebratus: viæ vr̄bis, vario peristromate, et virenti palma elegantem in modum ornata: neophyti magnatum Christianorum tum etiam Brachmanarū frequentia in equis ad templum deducti; ibi ex aqua baptismatis, ab Episcopo et Prætorē, honoris causā ritē suscepti. Marito, Luca Salæ, vxori, Elisabethæ nomen impositum; adolescens Antonius appellatus in hanc deinde familiam, ad cæteros ad Christum inuitandos, Prætor ipse, quod ita Lusitanum Regem velle non ignoraret, alia quoque propalam ornamenta & beneficia contulit. Hæc & eiusmodi multa Goæ Gaspar omni ope curabat. A Xauerio dein missus, ut dicebamus, Armuziā; in ipsa primū nauigatione pristinam conuictos adiuuandi consuetudinē tenuit: eaque re ipsa commotos è vectoribus aliquot Christianos fecit. Mascatum Arabiæ felicis delatus; Europæos exules vel decoctores, qui tamquam ad asylum in ea perfugerant loca, quoad fas tulit, expiare, atque ad fidem officiumque reuocare conatus est. A Mascato prouectus Armuziam in ipso portu, officii causa, obuios habuit Proepiscopum & sacerdotes. ab iis cum honesto comitatu ad arcis Lusitanæ præfectū deducitur. ibi cū inter se præfectus & Proepiscopus de hospitalitate certarent; & Gasparem apud se retinere admodum cuperent; ille, gratis vtrique actis, ad publicum videlicet nosocomium de more diuertit; eam veluti sedem belli contra Satanam & vitiarum monstra capturus. Hic, è Xauerii præceptis, quæ assiduè cogitabat, suum ante omnia pectus acri custodia sepit ac munit. simul, optimarum voluntates sibi conciliare aggressus, breui perfecit humanitate, submissione, prudentia, ut omnium nemo illi

acceptum

neceptior esset aut carior. Per hos maximè de statu emporii, & ge-
 neribus negotiorum, & moribus hominum diligenter cognouit.
 Deliberanti dein apud se, qua potissimū ex parte oppugnaret scele-
 ris & nequitiae munimenta, arcē ipsam protinus aggredi visum est.
 ea ferme contemptu sacrorum, inscitia diuini pariter humanique
 iuris, & alta quadam futuri seculi obliuione constabat. nec mirum.
 multos quippe annos Christiani conuenæ & inquilini magistris, ac
 monitoribus, parochisque caruerat: & qui nuper aduenerant cle-
 rici, quæ tum erant tempora, pecuniarum haud paulo magis quàm
 animarum inhiabant lucris. ergo passim enata virgulta vepresque,
 omnem ab infelici tellure benigni sideris radium ac lumen arce-
 bāt. hinc teterrima rerū, cæremoniarū, errorūque colluues; artes
 magicæ, diuinitio, sortes, cōcubitus incesti ac vagi, quodque haud
 minus detestère, fidelium cum infidelibus, Iudæis, Turcis, Arabi-
 bus infanda connubia; vt Christiana proles à matribus educata
 (proh nefas) in Mahometanos, & Hebraicos, & aliarum gentium
 ritus moresque transirent. eam consuetudinem Gaspar, admirabi-
 li spiritus vehementia, crebris concionibus ac terribili cælestium
 irarum denuntiatione discussit. Et auxerat opportunè pauorem
 auditorum atque formidinem, terra per eos fortè dies horren-
 dis motibus intremiscens. Præterea Gaspar, ad synceritatem fi-
 dei reuocandam, & prauæ religionis procul habēda cōtagia, nullo
 nō die statis horis è Xauerii formula publicè catechismū habebat.
 id verò in omnes partes vnice profuit. puerilis ætas, infima plebs,
 sexus vtriusque mancipia, Christianis præceptionibus ac mysteriis
 erudita. simul etiam quotidianæ singulorum vitæ custodes adhibi-
 ti, qui ad Gasparem cuncta deferrēt: propositisque præmiis ac pœ-
 nis, pudici paulatim ac probi mores in vulgus inducti. eadē illa ru-
 dimenta legesque, serui mox heris, filii parentibus, fideles pueri æ-
 qualibus Mahometanis, aliisque priuatim edebant; eosque omni
 arte ad Christum allicere nitebantur, ac demum, sublatis ibi quo-
 que prophanis & lasciuis cantionibus, castissimo versu ac salutari-
 bus monitis dies ac noctes omnia personabant. Ita, religionis in-
 tegrari, non in præsens modò, sed in posterum quoque magna ex
 parte consultum. Erant præterea qui ferrum, & sulphur, vetitalque
 merces alias, Turcis ac Mahometanis inferrent, quòd Pontificias
 diras, contra id facinus in cœna Domini cum horrendo carmine
 fundi solitas, vel proteruè contemnerent, vel penitus ignorarent.
 docti quanto id piaculo fieret, à quæstu sacrilego destitère nō pau-
 ci, & pro ea potestate quam habebat Gaspar, in gratiam cum Ec-
 clesia restituti. Ab hisce victoriis, Christi miles, teterrimam aliam

generis humani pestem aggreditur, auaritiã & scēbre malum quo in genere tanta erat nonnullorū impudentia, (qui se Christianos ferebant) vt aureorū vix decim iteratis per annum vsuris, integra semper sortē, seque familiãque turpiter alerent. ad hæc tollenda scēlera, Gaspar, de auaritiã peccato' disputationes instituit ea subtilitate doctrinæ, tam veris grauib; sententiis, tam incēlis amore diuino verborum fulminibus, vt hoc etiam demōnis castellum penē a fundamentis frequenti verberatione conuulserit. Id, graui multorū pœnitentia, & euidenti morum ac vitæ mutatione declaratum est; qui prima luce, ne salutato quidē Deo, ad argentarias tabernas protinus itare adueri, atque ibi nullo recti prauiq; diferimine res cōtrahere, pecunias huē illucq; trahere, frenus augere; iã, intima religione tacti, domo tēplum iectã, inde forum adibant. ibi, stupentibus alienigenis pariter incolisque, tamquam in academia, de iure mutui, de legibus permutationum, de Christiani mercatoris officio, è Gasparis potissimūm præceptis & traditione quærebant. Neque labiis dumtaxat ac vultu sese philosophia cōtinuit, ad rē atque ad facta peruenit, & inexorabilibus ad eam diē claustris obseratas aperuit arcas. Igitur ex malè partorestitutiones vel in duplum iustis dominis, aut, vbi ii non apparerēt, in pios vsus; & super hæc eleēmōsynæ factę complures, atque ex illi auri argentiq; redactum, quod magno puellarum numero collocando, nosocomii laxandis angustiis, & multorum inopiã leuandę sat esset. opulenti præterea negotiatores, gehennę metu percussit, vltro suas omnes rationes ad Gasparis arbitriū cōtulērē, parati, quicquid ab se fraudatum fuisset, non pecunia tantūm, sed etiam, vbi satis ea non esset, corporibus luere. Per hunc modum fraudibus & rapinis obuiam itum est. Ingens præterea, vt in celeberrimo portu amplisque diuitiis, erat Armuzię luxus. ea quoque Satanę opera Gaspar aggressus, multorū excussit delicias, multos a scortis atque a nefario pellicatu diuulsit. Inde ad lites dirimendas tollendãque inimicitias adiecit animum: monitisq; & auctoritate viros aliquot honestos adduxit, vti datis inter se dextris, & venia offensionum petita, publicè ad ipsas templi valuas, magna populi frequentia, in gratiã optimo exemplo redirent. Non eundē cum sicariis (quorum erat ibi summa licentia) successum habuit res: Gasparis dicta palãm aspernabantur, negantes, futura damna lucrãve sibi esse tanti, vt præsentem fructum ac dulcedinem vitio nis amitterent. Hoc perditorum hominum genus, itēmq; blasphemū, & seditiosū, & grassatores, egit cum Lusitano præfecto Gaspar, vt oppido pellerentur; sed propter multitudinem impetrari

non potuit. Crescebat interim occupationum moles. quippe non vnus nationis alteriusve salutem Gaspar complexus erat animo, sed omnium prorsus, quotquot in eadem insula versarentur, quo pluribus ergo sufficeret, spatia temporis certa ratione dispensare coactus est. Dominicam feriam, itemque tertiam, quartam, & quintam, populo Christiano; secundam ethnicis; sextam Mahometanis; sabbatum Hebreis (quos harum queq; secta festos observabat dies) attribuit. Christianis, quod eorum potissimum gratia missus in ea loca fuisset, idcirco longè plurimum operæ tribuendum putabat. igitur & egrotis in nosocomio, quoad liceret, sedulus aderat; & custodias adibat frequenter; catechesim verò itemque conciones, vel feruentissimo solis ardore, (cùm intra tectorum umbras immersa aquis incolæ sedent) habere pergebat tanto omnium ordinum aratumque concursu, loca certatim occupantium, vti pænè ante lucem templum auditoribus oppleteret. accedebat domestica & quotidiana consuetudo multorum; ut, quod è superiore in cassum egerat loco, priuatis colloquiis & familiari conuictu ad exitum haud rarò perduceret. Multo verò maximam temporis partem eximebat pœnitentiæ sacramentum, cui Gaspar non interdum solum instabat, sed etiam noctu: atque ita distinebatur interdum, vti ad necessariam corporis quietem, quantovis adhibito conatu, spatium horæ vix vnus eriperet. Auxit eam occupationem, publicè per eos dies accepta clades. Munitum & opportunum castellum erat in Perfidis cõtinente, Monzianum, Armuzianæ ditionis, id hosti repenti proditum est. eo vehementius tum Regis tum popularium animos inopinata res perculit; missus exemplo recuperandi causa Mahometanus præfectus eum quinque milibus Perficæ iuuentutis: additi ex fœdere, Lusitani circiter quadringenti. Pantaleon Sala præerat. Hosce Gaspar, antequam ad bellum exirent, Christiano ritu ad confessionem conatus adducere, viginti vix persuasit, apud cæteros inania fuere monita: flagitiis non minus quàm armis operti ad castra tendebant. Venienti dein ad se Pantaleoni salutandi causa, vereri se admodum dixit, ne graues neglecti numinis pœnas Lusitani propediem darent. Præsentioni respondit exitus. quippe, vt in statua peruentem est, tetra Lusitanam cohortem inuasit lethargi lues. breui periëre ad quinquaginta, vulnerati præterea ab hoste circiter centum, inde cùm alii deinceps atque alii caderent, ac veluti pecora passim inhumati iacerent; consternata fœdo spectaculo reliqua cohors, & ex conscientia delictorum, sempiterni exitii metu perterrita, conuulsis repente signis ægre Armuziam repetunt; Gaspa-

rem vnum omnes requirunt; vti se a peccatis absoluat, ac respicientes exaudiat, obrestantur. Nec mēra; in valetudinarium admiffi, & in lectulis collocati plerique. Tum renouato ad omnem laborem conatu Gaspar in corporum simul & animorum curationem totus incumbere. acciti extemplo medici adiutoresque. Sacerdotes etiam aduocabantur; sed vulgo negarunt milites, vlli omnino fesse, nisi Gaspari, arcana sui pectoris velle committere. quocirca ita distringebatur, vti vno eodēque tempore, huic peccata expromenti aures, illi animam agenti voces & hortamenta praberet. Cecidit perincommodē, quod vi morbi emotis mente nonnullis, ad confessionem perendam neque ratio neque sermo constaret. in iis quidam cum ferrum in sese repente strinxisset, clamore & concursu retentus, extorto gladio, in Gasparis fauces inuasit manibus ac minimum abfuit, quin spiritu intercluso prafocaret infontem per vim auulsus, paulo post exspirauit. instinctu mali dāmonis in eam rabiem actus creditur, tantam a Dei famulo sibi quotidie pradam eripi non ferentis. Inter hæc, sollicito Rege populōque, quod extraheretur bellum, & amissi castelli obsidio male procederet; supplicationes ad Beatæ Virginis ædiculam, duodecim millia passuum ab vrbe, Gaspar indixit. Insigni pietate concepta exalceati non semel iere quamplurimi, cœlestem opem ac pacem consono clamore poscentes. haud in irritum fusa obsecratio. Mo-naianum, vi & armis ad eam diem frustra oppugnatum, conditionibus demum ac subita voluntatum inclinatione receptum est. res præter spem nuntiata, ingentem Gaspari apud omnes gratiam & gloriam peperit. eximia viri sanctimonia felix tribuebatur eētus. Accessere ad nominis celebritatem ac famam in alio genere nonnulla miracula. Lusitanus erat prædiues, mammonæ laqueis valde irretitus. is Casparem, salutaria dantem monita, idem eide respuebat, hoc etiam nomine in sensus patris, quod suum negotiandi ac viuendi genus (vt est suspicax malè conscia mens) publicis ab eo concionibus propriè perstringi putaret. cum huius pertinacia Gaspar interim officiis & caritate certabat, ac plurima nequiquam expertus, ad extremum magis magisque pro illo se maccrat, preces & obsecrationes instaurat. nouissima demum hæc remedia valere. propitiati Domini in obstinatum indulgētia singularis apparuit: quippe sera iam nocte, secundum quietem Lusitanus præsentem sibi videre visus est sacerdotem, pulcherrima forma conspicuum, suauissimo quodam odore fragrantem. tum alter aditās pccēti nescio quis, amica voce; quid, inquit, dubitas, cœlesti huic medico, animi tui latebras & vlcera patefacere? nonne cernis quantus

oris decor, quanta & quam angusta corporis totius habitusque dignitas sit: hinc dictis erecto mirum in modum homini, & experienti capta manus ad tactum admoventi, apparere Gaspar è vestigio desit. eam scilicet frustrationem Lusitanus ægre admodum ferre. Tum alter ille, tristem ac moerentem bono animo iubet esse, certam desiderati sacerdotis in proximo spondet copiam, quippe, vbi diluxerit, in regio nosocomio publicè sacris operaturum. hæc effatus, item exanuit. Admiranda somnii virtus fuit, lapideum viri pectus emollit, vim lacrymarum expressit. madentibus inde oculis ac genis euigilans, Gasparem è valetudinario precibus infimis domum accersit, perque summam obseruantiam ac mistum gratulationi pudorem accepto, actæ ad eam diem vitæ, quantum repetere potuit memorando, noxas edisserit; eidem seque & sua cuncta permittit. mox tempestiuo dierum aliquot secessu, meditatione saluberrima vegetatus, cum alia Christianæ sanitatis minimè obscura dedit signa, tum verò, quòd in egentes breui aureorum millia circiter quinque distribuit. Alium quendam Gaspar, diu multumque oblectantem, ad euocandam animi saniam plagasque notandas tandem aliquando perduxerat. is, peracta confessione, dum circa mediam noctem è prescripto satisfacit; ecce tibi, terris animalibus scædisque monstris cubiculum repente completur. ab his circumuentus, ac variè petitus, obrigit primò; & conscius offensionum, incertus gratiæ, ne viuus in tartarum cum ipsis, vt aiunt, vestimentis illico raperetur, extimuit. dein, vbi sese paululum ex pauore collegit, detractam è pariete sacram imaginem arte complexus, magno clamore diuinum implorat auxilium. Ad eas voces (mirum dictu) confestim atra illa & feralis turba discessit tanto cum tumultu strepituque, vti domus tota concuti & conuelli funditus videretur. Id probè expiati purgatiq; animi argumentum nonnulli duxere. certa magna cum sua rum Gasparis laude, vt ille, haud paulo meliorem inde vitæ rationem instituit. Alius, cum aliquot iam annos in flagitiorum tenebris & cæno jaceret, in Christi lucem extrahi nullo modo se patiebatur; affirmas, mortem subitum potius, quam Gasparis vultum atque iudicium. Veritus deinde, ne, si diutius in eadem vrbe mansisset, ad id ipsum, quod adeo horrebat, amicorum aut conuitiis tandem adigeretur aut precibus, mutare sedem, & in Indiam proficisci quamprimum decreuit. eo consilio vix dum conscenderat nauem, cum subita vi morbi, miser, ac simul panico quodam ita correptus est, vt cælestes in suum caput minas vndique intetas putaret: quicquid increpuisset, se videlicet vnum peti sine dubio crederet. Hisce terroribus an-

xius, in terram exscendit, Gasparem aduocat: peccata fatetur, et
 valetudine tum demum recepta, castigato vesere luxu, nouum in-
 duit hominem, eodē improvisa mortis metu pertinaces alii multi
 ad Gasparis tribunal arbitriumque pertracti. Atque horum animi
 ferme, illorum etiā corpora sanata diuinitus. Primarii viri filius
 febrī grauiſſima laborabat. eidem erat oculus diuturna tabe pu-
 tridus, & ſano tumore diruptus. duplici malo multis adhibitis ef-
 fectu nullo remediis; cū in humana ope nihil iam eſſet ſpei, mœ-
 rens pater Gasparem demiſſe obteſtatur & obſecrat, vt pro ſalute
 cariſſimi filii, tam periculoſe egrotantis, litare dignetur. Fecit ille,
 neque diutius dilatum ē cœlo beneficium eſt, eo ipſo quo ſaluta-
 rem hoſtiam obtulit die, non ſolum æquatis humoribus, viuerſa
 febris abiit, ſed etiam delapſis ex oculo maioribus ſquamis, plane
 reſtitutum eſt lumen. Tum parens, accito, feſtine Gaſpary, libera-
 tum vtroque ſimul morbo iuuenem, vix præ lætitiæ ſui compos-
 ſendit, agitque gratias immortales, quod ſibi pariter ac maior ſpi-
 ritum lucemque reddiderit. At Gaſpar, modeſto vultu, conſtantiq;
 ſermone, Deiparæ Virgini, cuius votiuum fuerat ſacrum, tantam
 virtutem, aded inſigne miraculum tribuit. Idem pro amico pœ-
 iam animam agente rogatus fecit: ille, ſacro vixdum abſoluto, co-
 ualuit. Mulier a dæmone propemodum obſeſſa, ſpectriſque horri-
 ficis agitata, in vltimum venerat vitæ discrimen. Euocatus a mari-
 to Gaſpar, vt afflicte & exſanguis manus imponeret; per occupa-
 nes ipſe tū quidē adire non potuit; cæterū ſchedulam, inſeri pro di-
 ui Ioannis Euangelio, pro ſe miſit, quam peſti amoſienſis mulier
 collo ſuſpenderet. id vbi factum, conſeſſim leuata morbo, terro-
 que ſoluta, ſurrexit. Præterea, cuiuſdam acutiſſimus laterum dolor
 pia Gaſparis deprecatione ſedatus eſt. Neque verò ad corporis
 morbos duntaxat leuandos aut depellendos valebant eius voca, ſed
 etiā, vbi ad animi ſalutem id expediret, vltro accerſendos augen-
 doſque. Centurio nobilis quidam, inſigni contumacia & prociaci-
 tate, pœnè totius ciuitatis odia ſibi conciuerat: ac proinde cū mul-
 tis, vt ſit, graues & apertas inimicitias exercebat. Is ad concordiam
 à Gaſpare diu multumque ſolicitatus irritò ſemper conatu, incer-
 tum cuius rei gratia ex vrbe ſeceſſit. reſtutus deinde, cū in eadē
 obſtinatione perſtaret; quam vellem, (inquit Gaſpar) ad ſectēdam
 iſtius mentis diuiciem, diuina manu in corpus aliquid grauioris
 cruciatus immitti. nondum id planè optauerat, cū ferus ille, ſe-
 ua correptus febrī, ad Gaſparem, vrgente religione ſe contulit. à
 quo per Pœnitentiæ ſacramentum ritè expiatus, cū in eius po-
 teſtate ſe ſe futuram omnino affirmare; apprehenſum inermem ac
 ſupplicem,

supplicem, pater, ad petendam ab inimicis veniam offensionum, tora vrbe circumagit: sane opportunè: quippe, alii lapidibus, alii gladiis & ballistis instructi, variis locis inuisum caput ad necem operiebantur: quorum incensus dolor, & puniendi propositum, ceterionis humilitate & Gasparis auctoritate subito mitigatum est. Ita, quod ferreus miles, audacia & robore ægre assecutus foret, vti aduersariorum iras atque impetus frangeret, id morbo subactus & Gasparis hortatu Christiana virtute ac submissione perfecit. Aliū item superbum & sanguinarium, truci que ore minaces gerentem spiritus, aduersa præter opinionem valetudo prostrauerat. Vt occasione Gaspar, ad hominem, si qua posset leniendum simul & expiandum, clementer accedit. mulcere iracundiam; bona concordia & pacis, discordia mala; perpetuum è mutuis certaminibus angorem ac solitudinem; Christianæ legis de reconciliacione vim ac necessitatem expromere. Ille, domita nondum asperitate sauitiaque, patrem auersatus, vltro cõtumelias ingerit, Deū que lacescit ipsum. abiret cum intempestiua sapientia: nullo pacto velle se inultum excedere: neque ipsius Christi gratiam estimationi ac dignitati præferre. hæc & alia, militariter, impia verba jactanti, renidens amarum Gaspar; Itane? inquit. Atqui nõ antè crastinus occidet sol, quam tu plus quinquies, & quidem frustra, sacerdotem inclames, nec vana cecinit. postera luce ante meridiè acri symptomate oppressus, posita repente ferocia, magnis vocibus Dei seruum ægrotus implorat, ac parum abfuit, quin, ad supplicium sempiternum, temeratus ac sordidus è vita discederet. Hæc & alia id genus, a Gaspare, cœlestis cuiusdam virtutis edita documenta. Præterea misti variis è nationibus ad eum desertores ac transfugæ, nec non schismatici ventitabant Abassini, Armenii, Georgiani, & ex Europa non pauci. quos ille, per summam lenitatem ereptis opinionum erroribus, soleanni titu piatos, restituebat Ecclesiæ. Ex iis vnus, Ioannes nomine, in ipso conatu Gasparis adeundi, præclarum martyrii decus tulit. Germanus erat genere, in vrbe Colonia patre natus admodum locuplete; annumque iam decimum in oppido Turcarum Catifa, non longè ab Armuzianis finibus; pro Mahometano sese gerebat, tormentarii pulueris artifex, atque ob id ipsum gèti pericurus. is, audito Gasparis nomine, rebusque iis que Armuzia gerebantur; ab impio ministerio ad famularū Christi, si Gaspar adiuuaret, quamprimum redire cõstituit. Id quo sine arbitris fieret, in atramenti librarii difficultate, sulphureum diluit puluerem: ex eo diluto litteras ad Gasparem vna eademque sententia, Latino, Belgico, & Franco sermone conscribit: vehementer

menter optare se, modò apud Lusitanos tutò liceat commorari, & in idipsum a Gaspare fidem accipiat; Armuziam venire, & Christo Domino per sacramentum pœnitentiæ satisfacere. eo nuntio lætus Gaspar extemplo rescribit; fidenter accedat, sibi ac Lusitanis aduentum ipsius gratissimum fore. Hæc epistola, incertum eius fraude qui perferendam acceperat, an alio quo casu, ab Catifano præfecto intercepta, Ioannis consilium prodidit. Confestim à Turcis de ipsius religione quæsitum. ille verò intrepidè sese Christianum fateri, atque ad omnia tormenta necemque pro Christi nomine præptum ostendere. Inde furentibus Mahometanis, fœdè lanatus atque dissectus, ad vltimum vsque spiritum in veræ fidei confessione permansit. Caput abscissum, & prælongo infixum hastili, Turcè in arcis mœnibus posuere. Haud ita multo pòst, Lusitana classis Armuziam tenuit. millia duo circiter hominum eâ classe vehebantur. eius turbæ totius animorum sordes Gaspar eluit solus, quòd sacerdotes cæteri per eos dies in morbum incidissent. inde placato Deo Lusitanus ardentior ad Catifanum litrus accessit, ac repentina descensione oppidum cepit, atque diripuit. inter direptionem, Gasparis epistola apud Præfectum reperta. eo argumento de Ioannis nece cognitum est. reflexum extemplo caput, Armuziamque accuratè transmissum Gaspar cum psalmodia & laudatione perhonorificè condidit. Atque hæc ferme Dei seruus cum his, qui vel Christi censebantur nomine, vel quoquomodo ad jus ac ditionem Ecclesiæ pertinebant. Cum Saracenis autem & Arabibus, quique alii pseudopropheta sequuntur, cum ex occasione alias, tunc verò sexta, ut dictum est, feria maximè versabatur. Apud eos, contra quam in Iapone Xaverio, magnam illi pepererat existimationem perspecta & voluntaria viri paupertas, & in tantis animi bonis, tantaque doctrina, tantus corporis neglectus, tanta externi cultus habitusque tenuitas. Gratiam verò conciliarat comitas & mansuetudo, & super hæc, feneratoribus Europæis per illum incussa religio, & exhaustis incolis pecuniæ restitutæ. Augebat veneratio æm, cõstans apud omnes de eximia illius sanctitate editisque miraculis rumor, ut eum Mahometani magnum Christianorum sacerdotem, atque ad eò ipsum Ioannem Baptistam Zachariæ filium vulgò appellarent. Ergo ab iis patri, inter cætera, nonnumquam inuitatum honoris genus illud habitum est. media nocte, videlicet ob calores, illum nõ modò in maximum Mahometis templum, (Coranum, id est rem sacram Arabes de ipso Mahometicæ legis nomine appellant) quo Christianis hominibus pedem intulisse capitale est; sed etiam in ipsius templi fastigium perduxere frequen-

res, magna luminum accensa vi, manum ipsius ac vestem subindo-
 osculantes: neque abnuat ire Gaspar, quo gentis ritus ac supersti-
 tiones, refutandi gratia, certius propiusque cognosceret. Eadem
 fama permotus Armuzia Rex ipse, diuino impulsu paulatim in
 studium Christianæ religionis incubuit, atque in id ipsum viginti
 circiter millia traxit è multitudine, itemque è nobilitate nonnul-
 los: neque ita multo post ad se Gasparem accessit, intrantique nõ
 assurrexit solùm, sed etiam in suamet sella diu renitentem sedere
 coëgit. Ad colloquium, cæteris arbitris consultò remotis, vnus in-
 terpres adhibitus Garzias Penna Lusitanus, fidelis vir, & solers in-
 genio; Latinis pariter & Arabicis litteris eruditus. In eo congressu,
 cognita Regis voluntate, quominus inuisa proceribus foret, actum
 de coarguendis in publico cœtu & principum cõrona, vanitatis
 Mahometanæ fallaciis: dein condictum catechismo tempus, ac
 sacro baptismati: & Gaspar, collaudato Rege, lætissimus abiit. eam
 rem (neque enim celari diutius potuit) satrapæ ægre admodum
 passi, blanditiis primùm ac precibus tentant Regem: aspernant
 mox defectionem & arma, & iras Thomæ Persarum Regis magni
 denuntiant. Hæc comminationes, diuina tutela fretus & substi-
 dio Lusitano, temnebat Rex. Cacizios insuper (quo nomine Maho-
 metanæ superstitionis antistites vocant) ausos in regiæ vestibulo
 de auita religione tenenda vociferari, confestim abigi lapidibus
 iussit, atque perpetuo mulctauit exilio. Hactenus constantiam &
 fortitudinem Rex præstitit miram: sed matris ad extremum, inte-
 stina bella, patriæ excidium, occasum regni omni arte miserantis,
 obtestationes & lacrymas diutius ferre non valuit. Regis exemplū
 cæteri extemplo secuti. Aliquod deinde interjectis diebus, voca-
 to rursum ad se Gaspari plus etiam quàm antea honoris tribuit
 Rex: ingredienti ad scalas occurrit, ac dextram insuper appren-
 sam nixus genibus exosculari contendit. dein tarditatis purgandæ
 causa docuit, quanto in periculo res versaretur. Si pergant de ba-
 ptismo agere; domesticos tumultus ac seditiones, externa immine-
 re bella. cedendum tempori, neque experiendam tanto discrimi-
 ne vim. vbi primùm atrox procella conciderit, & optata afful-
 serit lux, se neque suis promissis neque patris optimi caritati ac
 studio defuturum. Interea, quæ alioquin ad rei Christianæ dignita-
 tem & incrementum attineant, quantum præsentis difficultates
 ac tempora patiantur, ab se cuncta nihilominus expectet. Ad ea
 dicta Gaspar, magna nimirum spe delusus, ingemuit; hortatusque
 Regem est; vti Deo, cui nihil arduum, fideret; ei que totam rem ex
 animo commendaret, ipse item ab Rege digressus, contra nouas
 dæmonum

demonum & hominum fraudes, nouum è caelo auxilium peti-
 luntarias pœnas, ieiunia, obsecrationes per se perque suos instaurar:
 supplicationes de more per urbem habendas curat. concincentes
 longo agmine incedebat pueri; validior ætas, quinquageni vel
 sexageni pariter, in sua terga flagris acerrimè sauebant: omnibus
 locis implorabatur diuina clementia. Aduersus ea Cacicij vicissim
 inflati pœnitentia Regis & popularium, concita plebe, supplicationes
 item obire, incediam extendere, nouaculis curam incidere, quàm
 maximas manus in Coranum & reliqua fana cogere, Mahometis
 execrabile nomen ex omni parte dissonis clamoribus inuocare. Tum
 Gaspar, facinus indignum ratus, in vrbe, qua Lusitano præsidio
 tenebatur, Christo Mahometem opponi: cum veritate mendacium,
 fabulas & ludibria cum recta fide sanctisque mysteriis propemodum
 ex æquo contendere; per summum animi ardorem aliquot maioris
 formæ comparat Cruces; ac nulli vi, nullo armorum strepitu,
 præuia dumtaxat psallentium puerorum imbelli turba, ad
 Coranum tendit intrepidus. res mira, Crucis virtute ac fulgore
 perstricti atque attoniti Mahometani repente dissi-
 fugiunt. Gaspar in Corano palam victricia mortis ac Satanæ
 delicta signa. Regis dein iussu fabris adhibitis, templi ianua
 cæmento & calce obstruuntur. Super hæc, graui edicto impia
 vociferationes insula tota prohibita, tum verò satrapæ & antistites
 fremere, violatas religiones, & sacra deserta, cū Armuziano
 coram, cū cæteris Regibus, Persæque in primis, per litteras
 queri: cunctos ad arma atque ad vltionem accendere, postremo,
 sese urbem relicturos, & in perniciem vedigalium aliud
 commercia auocaturos minari. cum parum terrendo proficerent,
 ac nihilominus clausæ valuæ perstaret, multo breuiorè &
 magis compendiarium ineunt viam. Europæos aliquot,
 professione dumtaxat ac nomine Christianos, perque eos
 noui arcis Lusitanæ præfectum grandi adoriuntur pecunia,
 vti Coranum denique patefieri, & celeberrimè religionis
 altaria sibi reddi permittat. Præfectus, quietis videlicet
 otiique causa inclinatus ad assentiendum animo, nihil tamè
 inconsulto Gaspare ausus aggredi, patre ad conuiuium
 inuitat. in eo conuiuium cum blandè super eam re
 Gasparem appellare, & molli brachio negotium tractare
 cepisset, subito deliquio patre exanimatus, captum
 omisit. de cæteris qui re nefariam urgebant, alii alio
 leto paucis diebus absumpti. de templo in præsentia
 nihil impetratum. Rex cum aliquandiu Christi cultum
 agnasset animo, improborum artificio ac scelere sensim
 infatuatus, denique sapientem cogitationem abiecit,
 ac regno celesti (quod nimium sæpe ficti videmus) humanas
 opes & fluxu commo-

eommoda vitæ præsentis antetulit. De populo tamen subinde fie-
 bant aliqui Christiani. Sed Gaspar ipsa petebat capita; & legis pe-
 ritos in certamen ac disputationem elicere nitēbatur, vt Maho-
 metica palam præuitate conuicta, gētem, si fieri posset, vniuersam
 ad Christum adiungeret. illi contra tergiuersari, cōgressum alter-
 cationēque defugere, & quidem ipsius religionis obtentu, quod
 subdola falsi prophetæ sanctione vetari dicuntur, Mahometica do-
 gmata ad examen ac trutinam reuocare, & in quæstionem vllō pa-
 cto deducere. Hoc maximè prætextu conatus Gasparis & pro-
 uocationes diu elusere. Veriti deinde, ne si pergerent abnuere pu-
 gnam, prædamnare semet, & causæ diffidere viderentur; athletam
 denique producunt, ætate prouectum, natione Persam, cum so-
 brietatis apud eos, tum verò doctrinæ fama præstantem; quippe
 non Mahometica dumtaxat volumina, sed Aristotelem etiam le-
 citarat, ac medicam insuper callebat artem, erātque in physicis
 apprime versatus. Is in mediū adductus, Gaspari ante omnia spō-
 sionem obtulit; in montem natiui salis (quales in eo tractu multi
 consurgunt) squalidum ac desertū, & omnis alimenti penitus ino-
 pē secederent ambo. vter diutius in eo monte in ediam tolerasset, e-
 ius fides in Deum ac religio rectior ac sanctior haberetur. Ad ea
 Gaspar, tentato, quod aiunt, Deo, nihil opus esse respondit: homi-
 nem à brutis ratione tantum & oratione secerni: verbis agerent
 prius: concertatione verborum si decerni lis atq; ad liquidū con-
 trouersia perduci non posset; tum demum sponsione certarent, at-
 q; ad aspera quamlibet experimenta descenderent. Hisce auditis
 philosophus rubore statim mox pallore suffundi: nolle se videri vi-
 ctum: nolle rursus infirmas ac friuolas theses in discrimen adduce-
 re; ad extremum, vincente pudorem metu, in aliud tempus delata
 res est. Porrò hæc nequaquam in occulto agebantur. Inter cæ-
 teros aderant ipsius philosophi vxor & filia, non vulgari indole
 & ingenio feminæ, & insuper generis nobilitate insignes, è Zei-
 denti familia, quam ferunt ab ipso Mahomete originem ducere.
 hæ, perspecta pugilis Christiani constātia, Mahometani formidi-
 ne; profectò nihil syncerum ac solidum subesse patriis ceremoniis
 argutè coniectant. dein afflata diuinitus, quando paterfamili-
 as in amentia perstaret, priuatim ipsæmet saluti suæ prospiciunt,
 baptismum ab Gaspare seorsim petunt. ille feminas illustres apud
 fidelem amicum & probum, catechismi causa, in hospitio locat; ia-
 nuis, quæ in publicum ferebant, diligenter occlusis. ea res ob illa-
 rum claritatem atrox admodum incolis visa, magnosque in vrbe
 animorū motus exciuit: sed partim Gasparis reuerētia, partim Lu-
 sitano.

fitanorum arce machinisque deterriti, diuersorio vim afferre non
 audebant. Tum philosophus desiderio ac dolore agitated, ad Gas-
 sparem adit; injuriam dolenter expoſtulat, coniugē marito, paren-
 ti filiam reddi protinus æquum eſſe, Deos hominesque teſtatur.
 Gaſpar contra nihil iniuria factum dicere, feminas vltro (& ſapie-
 ter quidem) ſibi conſuluiſſe: vt Chriſto initiarentur, ſuppliciter
 exoraſſe: recta illarum ſtudia deſeri, ſanctiſſima poſtulara repudia-
 ri nefas fuiſſe. Sub hæc multis vltro citroque habitis verbis, nouam
 conditionem philoſopho Gaſpar tulit; relictam paulo antè diſpu-
 tationem ex condicito repeterent, teſtes adeſſent, ſi victor euade-
 ret Perſa, feminas domum abduceret cum bona pace: ſin victus,
 vnà cum illis ipſe quoque Chriſtum indueret. Eam conditionem
 admodum grauare Perſa viſus accipere; ſed amor, & neceſſitudo,
 & præterea ratio dignitatis vrgebat. dicitur diſputationi dies
 ea vbi aſſuit, in idem conclaue conueniunt. ſponſionis iudices ac
 ſpectatores certaminis Proëpiſcopus ipſe, & Penna interpres,
 temque ſcriba publicus, qui dialogum ex fide mandaret litteris,
 nec non alii partis vtriuſque viri graues adſtabant: ſpectaculi au-
 tem eo maior fructus fuit, quòd certantium vterque dialecticis ar-
 tibus erat imbutus: vt non eminus inter imperitos tãquã velites, in
 irritum aut in diuerſum tela ferrentur; ſed vt inter ſtatarios & exer-
 citatos, collato pede, gladii mucronesque cõcurrerent. De natura
 Dei quæſitum in primis, quem ſolitarium, & generationis experitè,
 è Cerdonis & aliorum hæreſi Mahometes affirmat. Hanc naturam
 vel maximè fecundam validis argumentis Gaſpar oſtendit: effe-
 citque ratiocinando, vt Perſa Deum trinum vnicumque ex fidei
 orthodoxæ decreto concederet. Deinceps de Chriſto Dei filio lo-
 quutum problema, quem ex Dei quodam halitu, & è Virgine ma-
 tre conceptum genitumque, Mahometani eximium illi quidè pro-
 phetam agnoſcunt; veruntamen Deum eundem, & pro generis hu-
 mani ſalute mortuum, prorsus negant. At Gaſpar, verū Deum patri-
 ter hominemque, duplici in vnã hypoſtaſim cõeunte natura, nõ
 ſolùm è Spiritu ſancto conceptum & natū è Virgine, ſed etiam Dei
 patris iram in perſidum ac rebellem genus humanum ſuo capite ce-
 cepiſſe, diraque ſupplicia, & ipſam in Cruce mortè ſponte ſubiſſe;
 rationibus, exemplis, oraculis docuit. Iam, quæ Arabes de cœleſti
 beatitudine fabulantur, quam in fœda ſenſuum voluptate ac titil-
 latione conſtituunt; quæque de immenſis neſcio quibus Angelorū
 corporibus ac miniſteriis turpiter adſtruunt, perleui momento
 cuncta Gaſpar euertit. Denique variè argumentando pre-
 mendoque paulatim aduerſarium adduxit, vt Chriſtianam re-
 ligionem

igionem dignam esse, quam prudentissimus quisque maxime
foueret; Mahometicam nec sine stulticia suscipi, nec sine per-
tinacia defendi posse fateretur. Vbi ad hunc locum ventum est,
nouo perfusus gaudio Gaspar, ad Persam: bene habet, inquit, nō
longè abes à regno Dei. dein cū instare pergeret, & clarius ean-
dem confessionem exprimere; Persa confusus ac perturbatus, dæ-
mone represtante resiliens, tam longè sese prolapsus ingemuit;
ac sibi talia excidisse responsa. postremò, ne manus omnino
dedisse videretur, ad veterem cantilenam confugit domesticis
negotiis impeditum, ne fidem falleret, subito se in arenam de-
scendisse: certis insuper libris ad commentandum sibi opus esse,
quo paratior instructiorque in pugnam rediret. vt proferretur
dies, & ampliaretur iudicium, postulauit. inde furtim ex vrbe ad
vicinum dynastam consultandi gratia secessit. ab eo acriter obiur-
gatus, quòd cum veteratore ac venefico (ita enim Gasparem appel-
labat) egisset; camelis in Persidis interiora transmissus est, neque
postea redit. Insignis, ad Caciziorum dedecus & ignominiam, illa
fuga & exsiliū fuit. vulgo fractum & abiectum Persam late-
bras quaesuisse narrabant. Vxor interim eius & filia, Christianis
institutionibus eruditæ, diuisis in pauperes aureorum quatuor
ferè millibus, magno apparatu pompæque ad templum Christi
adeunt. ibi summo omnium gentium ordinumq; concursu, mi-
ra bonorum lætitia, sacro fonte abluuntur. matronæ MARIA,
virgini Catharina inditum nomen. hanc dein Gaspar Lusitano
viro dedit in matrimonium. Earum præclara conuersio Maho-
metanos in diuersa distraxit. alii, exemplo incitati, rectam fidem
amplectebantur. alios contra, è tam secundo Christianæ reï
progressu, metus incessit, ne magia & præcantationibus ad pere-
grina & inuisa cogentur sacra: ac proinde, antistitum admoni-
tu, non modò, vocem Gasparis ac vultus horrebant; sed etiam ad
consuetum catechismi signum, oppositis illico manibus obtura-
bant aures, quod ita persuasum haberent, in ipso quoque illius
tintinabulo ac sono vim inesse maleficam. Per idem tempus,
modò præconum adesset copia, nouus in vicinas regiones aditus
Euangelio patecebat. populi sunt felicitis Arabiæ, celeberrimis
quatuor oppidis incolentes: Ammonitas quidam opinantur, vetu-
stissimi generis, in ipsum vsque Loth originem referunt. Horum
maiores fama est mortalium primos à Mahomete in fraudem in-
ductos. ii, rumore excitati, qui de Gasparis admiranda virtute ac
doctrina longè lateque manauerat, communi consensu patrem ad
se per litteras ac nūcios inuitarūt. magno studio se teneri veritatis

&

& sapientiæ: ad sitientes aures accederet; non sine fructu verba-
 cturum. Ea res Gaspari mistum dolore gaudium attulit. Solicitan-
 de officii ratione deque æterna salute gentem in media apparere
 barbaria magnopere lætabatur. obstructum sibi ad eos aditum
 valde mœrebat. Opratum quippe Gaspari dudum fuerat, ad mor-
 tem ac supplicia pro Christi nomine subeunda, sese in medios Per-
 sos ac Turcas immittere, & Mahometanæ sectæ mendacia refuta-
 re palam: sed eo feruore comperto, Xauerius, publicæ magis rei
 quam Gasparis gloriæ consulens, in ipso discessu illum ex insula
 Armuzia, ad triennium, suo vel certè Goani rectoris injussu pedè
 efferre vetuerat. Itaque Gaspar, quamquam eundi ac periclitanti
 percupidus; tamen obsequium sacrificio antiquius duxit: legatos,
 adhibita præparatione, baptismo lu strauit: quo minus in eam re-
 gionem ipse in præsentia tenderet, causatus occupationes, per ep-
 stolam vniuersæ nationi suauit, idoneos interim ad se discipulos
 mitterent, atque in amore ac proposito veri cognoscendi perse-
 rent. Hæc sese in itia dabant expeditionis nouæ, necessariò dilata,
 multis, vt fit, difficultatibus interpositis deinde consenuit. At Gas-
 par à libero excursu & ancipiti peregrinatione cohibitus, eo accu-
 ratiùs operam ac studium in omnes vnius Armuzianæ vineæ par-
 tes intendit. Inter alias nationes, vt dictum est, ethnici quoque
 mulacris dediti Armuziæ versabantur. In iis aliquot erant loques
 (de quibus antè commemorauimus) horrido in primis & asper
 victu cultuque famam sanctimonix vulgo captare adsueti. sub-
 banum habebant specum ac delubrum: interdum ad emendicandam
 stipem, & imbuendas variis erroribus hominum mentes prodibant
 noctu sese in eam recipiebant latebram: statisque horis (adeo ex
 omni parte Christianas cæremonias dæmon æmulari non dehis-
 dato signo ad certas primùm commentationes euigilabant: tum
 ad cœlestes honores simulacro seu pagodi cuidam, vt vulgus Indi-
 cum vocat, habendos. vnus omnibus præerat, insigni duritia & au-
 steritate vitæ: neglecta semper barba & capillo, asperso cineribus
 corpore; oblitus pannis, ac seminudus; dira inacie luridus, hilce-
 liis que id genus artibus in tantam sui admirationem adduxerat
 cunctos, vt qua pedes aqua lauisset, hanc Armuziæ Rex ipse reli-
 gionis causa potaret. Hunc præcipuo conatu Gaspar aggreddus,
 paucis diebus arcta sibi familiaritate deuinxit; & crebra cum eo-
 dem instituit de omni virtute, ac præsertim de cõtinentia & de ca-
 stitate, colloquia. quibus ille paulatim in studium Christianæ reli-
 gionis adductus, moram trahebat nihilominus; & inter consilium
 mutatæ vitæ perplexus hærebat. Ita nutari & anxio suauit Gaspar

vti diebus triginta continuis quina verbera virgæ, totidem Christi plagas recolendo, susciperet: certamque sibi lucem a sole iustitiæ accuratis precibus imploraret. Fecit ille diligenter, ac demum nocte quadam diuinas laudes & bona reputanti apud sese clara subitò ad aures accidit vox: *Quin tu, quod tibi monstratur iter ingredi-* “
deris: vna est ad salutem via, quam populus Christianus insistit. si- “
 mul vigilanti magnificus nostratum sacrorum apparatus per speciem oblati, pretiosa Pontificum vestimenta, sumptuosa textilia, mitræ gemmis auroq; fulgentes, nitidissima lintea, nec non disposita in abacis vasa varij generis, auro argentoq; cælata. His ille visis, ac monitis, & intimo sancti Spiritus hortatu vehementer incensus, ad Christum sine vlla dubitatione transire constituit. Manè, vitato Regis congressu, qui ad illum visendi causa, vti solebat, accesserat, Gasparem ipse vltro conuenit, baptismum enixè petiit. adeptus, noua innocentie stola & inclyto Pauli nomine decoratus est. Goam dein profectus, & in Europâ classe transmissus, iucundû aliquandiu spectaculû Regi Lusitano ac popularibus præbuit, paratû postmodû è Lusitania Româ ipsam adire interuenit mors. Caterû Armuziæ sequuti rectoris auctoritatem Iogues alij, suauè Christi iugû, graui & acerba dæmonû excussa tyrânide, subiere. insignis ad veri Dei gloriâ & rectæ fidei propagatione ea cõuersio fuit, atque ad multû exinde tempus in omnium ore ac sermone versata; specû ac delubrû Gaspar solèni ritu expiatû, præalta ibi defixa Cruce, Deipatæ Virgini dedicauit. Idem Iudæos omni officio & caritate complexus, mirâ ab eorum plerisq; gratiâ iniit. inde sese comiter illorum synagogis & cœtibus inferendo, quem frustra expectant liberatorem ac Regem aduenisse iadudû; atq; ad infinitam eius clementiâ quâlibet noxijs ac perduellibus aditum perfugiûq; patere, firmissimis argumentis ac testimoniis demonstrabat: vti ab inanibus vmbis & rancida superstitione ad nouâ legem veritatis & gratiæ sese tãdem aliquândo transferrent, suadere & instare pergebat. duos præsertim magistros, quos vocant Rabinos, magna apud vesanam gentem auctoritate, in certamen vocabat: ac parum absuit, quin sæpius conuictum vtrunq; ad Ecclesiam aggregaret. quominus planè obsequerentur, nimia in vxores ac liberos indulgentia, & necessario malè questæ rei familiaris damno deterriti sunt. Hisce alijsque gestis rebus, celeberrimum in Oriente Gasparis nomen euasit. Vna res famulo Dei ad cumulum dignitatis & gloriæ defuit; occasio martirij subeundi, quam ille palmam ardentè, vti dictum est, adamauerat. Felicior in eodẽ voto fuit Antonius Criminalis, quæ à Xauctio Ecclesiæ Patauanæ præpositum

fuisse docuimus. Is totam oram, ducenta amplius passuum millia, singulis mensibus ingenti labore nudis pedibus obire adfectus, ad Remanacoris vada tu erudiendæ insudabat plebi. Vltimus in Septentrionem Christianorum locus erat ille: Narfingano seu Bisnagensi regno finitimus, agri malè pacati: atque ob id Lusitanorum aliquot præsidio tenebatur. In eodem lieto nobilissimum idolorum sanum habent Brachmanæ; si ab Lusitanis militibus per lasciuam laceffiti, ac variis affecti contumeliis, ad proximos Narfinganos populos confugiunt, quos Badagas vocant. cum iis acceptas à Lusitano queruntur iniurias: orant obsecrantque, ne patriæ religionis antistites, Deorum immortalium interpretes ac sacerdotes, peregrinis & profanis & desertis hominibus derisui ac ludibrio citius patiantur esse. Præsentissimum quemq; specti numinis vindictam vltoremque maxima ab superis haud dubiè laturum præmia. Hisce vocibus incitati barbari, certis de more significationibus uenturam ad arma vocant: millia ferme sex momento conueniunt ad Remanacorem agmine infesto contendunt. Haudquaquam anceps erat expeditio. Pagus, nullo aut perexiguò septus munimento ad incursum patebat: incolæ minimè feroces ingenio, & superstitam lenitatem, piscando natandoque magis quam bello aut armis exercitati. in Lusitanis tantum erat spes: qui tamen ipsi vix quadragenarium explebant numerum: & quidem per eos fortè dies, cum ab aliis imparati rebus, tum à tormentatio puluere, quo maximè malo territare vel pauci magna barbarorum examina, in fugam agere consueuerant. Nota hæc Narfingano, specula tota quippe ac delatores occulti non deerant, eo majore fiducia & impetu ferebantur ad prædã. Aduentu hostium cognito (& prope iam erat dies) Antonius præfectum præsidii Ioannem Fernandum Corream ad pacem duris in rebus petendam, placandosque aliqua honesta ratione Badagas, nequicquam, adhortatus; tẽplum, vbi tẽ diuinam manè peregerat, rursus ingreditur; ibi tenellum gregẽ terno pastori commendat. tum de ipsorum incolumitate sollicitus, ad portum accurrit. Miseranda ibi rerum scies: iam iamque adesse nuntiabatut hostis. inde alii protinus in auia fugam arripere: alii domo raptim elatis quæ quisque poterat, occupare lictres, vel vbi in iis locus non esset, ad ipsas in salo stantes adnare naues; alii, deficiente consilio, incerti quid agerent, hac illac errabundi cussire. Mulierum in primis triste spectaculum. hæc paruos complexæ liberos, opem à viris implorantes; cuncta lamentis gemitibusque complebant. Antonius, certatim offerentibus illi scapham Christianis atque vt præsentem exitio subtraheret sese, etiam atque etiam ob-

stantibus

stantibus imbellem & opportunitatem injuriæ turbam summa ope instat imponere. Inter hæc Badagæ, nulla pacis mentione ad aures admittitur, irarum & cupiditatis pleni, sine certamine irrumpunt: Lusitanos, trepidè molientes à terra, telis eminus impetunt. lanceis multi, plerique sagittis, còplures etiam nuper illatis ad eos ferreis instructi fistulis aderant. iis licet nondum ita peritè vterentur, tamen haud in irritum plumbea tela mittebant. Icti Lusitani perière postmodum sex. Antonius, dum, suimet oblitus, pergit fidelis custos armento còsulere, comitem suum & interpretem, eximia probitate virum, occidi circa se videt. ad eius casum, illico manibus oculisque defixis in cælum, procumbit in genua; quod ille quadrages ferme cum jaculatoriis precibus quotidie factitabat. Inter eà supplicationem ipse quoque mox, impio ferro confossus, animam Deo reddidit. Abcissum caput, & madentem cruore subuculam, barbari ad ostentationem ex altò suspendunt. inde ad prædam versi, magnum seminarum ac puerorum abducunt numerum; atq; ad gratias pro bene gesta re idolo agendas, cum læto cantu ac tripudiis abeunt. Beati martyris truncum, tenui cespite à superstitibus incolis in summa tellure contactum, Lusitani deinceps, altiùs effossa humo, cum lacrymis condidère. Vir fuit insigni morum sanctitate, minimè vulgari consilio & usu rerum, cibi ac somni parcissimus, patientia corporis animique mira; ac multo plura spiritus Apostolici relicturus exempla, ni strepnum probatù- que operarium, diuina bonitas, ad gloriosam laborum mercedem ex agro maturasset educere. Felicem eius exitum, cum cura exploratum atque compertum, socii à Xauerio eidem attributi, cum alii priuatim ad alios, tum communiter omnes ad Goanum Episcopum ex fide scripsère.

LIBRI QUARTI-DECIMI FINIS.

Dd 2

HISTO-